Хай жа ўсе, усе, хто можа,
Возьмуць свой кіёк дарожны,
У край айчынны час ісці нам
Вывучаць свой люд.

Ф. Багушэвіч.

КУФЭРАК № 9

Культурна–гістарычная ўкладка да "Рэгіянальнай газеты"

СВЯТЫ

400 Вілейка

З праграмы юбілейных святкаванняў

27 жніўня, пятніца

15.00. Цэнтр культуры. Адкрыццё свята.
15.30. Конкурс песні і паэзіі. "Ты ў маім сэрцы, Вілейка!"
19.00. Узнагароджанне пераможцаў конкурсу і канцэрт з іх удзелам.

28 жніўня, субота

10.00. Выставачная зала. Адкрыццё выстаўкі мастака Андрэя Сакалова.
12.00 – 13.00. Урочышча Дубаўка. Адкрыццё свята.
13.00 – 15.00. Дубаўка. Канцэртная праграма з удзелам Дзяржаўнага акадэмічнага аркестра імя Жыновіча пад кіраўніцтвам Міхаіла Казінца, народнага ансамбля "Калінка" з Мажайска Маскоўскай вобл. (Расія), народнага хору казакоў з Пераяслаў–Хмяльніцкага Кіеўскай вобл. (Украіна), ансамбля эстраднай песні і танца з Марыупаля Данецкай вобл. (Украіна).
14.00 – 15.00. Дубаўка. Паказальныя выступленні спартсменаў, пажарных. Выстаўкі, атракцыёны, гульні. Працуюць гандлёвыя прадпрыемствы.
18.30 – 23.30. Плошча Леніна. Святочная канцэртная праграма "З любоўю да горада".
23.00 – 2.00. Дыскатэка.
10.00 – 21.00. Парк культуры і адпачынку, плошча Леніна. Атракцыёны. Працуюць гандлёвыя прадпрыемствы.

29 жніўня, нядзеля

9.00 – 11.00. Урачыстая літургія. Мітрапаліт Філарэт.
11.00 – 12.00. Урачыстае шэсце па вул. 17 верасня, малебен на пл Свабоды ля помніка загінуўшым.
12.00 – 12.20. Плошча Леніна. Асвячэнне памятнага знака і капсулы з пісьмом да нашчадкаў.
12.20 – 14.00. Плошча Леніна. Тэатралізаванае прадстаўленне.
14.00 – 17.00. Выступленне дзіцячых творчых калектываў, калектываў мастацкай самадзейнасці.
18.00 – 21.00. Праграма "Землякі" (запіс тэлеперадачы).
21.00 – 23.20. Святочны гала–канцэрт.
23.20 – 23.30. Закрыццё свята.
20.00 – 21.00. Святочны феерверк.

1 ВЕРАСНЯ – ДЗЕНЬ БЕЛАРУСКАЙ ПІСЬМЕННАСЦІ

Іхнія дарогі пралягалі праз наш край

У 1455 годзе немец Ян Гутэнберг на зыходзе даволі працяглага цемрашальскага перыяду сярэднявечча ў Нюрнберзе друкуе Біблію – першую друкаваную кнігу ў свеце. У 1488 годзе выходзіць чэшская Біблія, а затым, 6 жніўня 1517 года, услед за імі Францішак Скарына выдаў у Празе першую друкаваную беларускую Біблію.

У 1525 годзе Скарына вяртаецца ў Вільню, дзе ў доме бурмістра Бабіча адчыняе першую друкарню на нашай зямлі. Тут, каб слова Божае было зразумелае "людзям паспалітым", ён друкуе шмат рэлігійнай літаратуры, у тым ліку Біблію, Канонікі і Псалтыр. Дзякуючы яму, беларускае пісьменства паступова пашыраецца на тэрыторыі дзяржавы. Расце колькасць друкарняў.

У пачатку XVI ст. у адказ на манаполію Рыма ў Еўропе пачынае пашырацца рэфармацыйны рух. Ідэолагамі новай ідэі ў Беларусі сталі Сымон Будны і Васіль Цяпінскі. Рэфармацыя ўсё больш пашыраецца ў нашай краіне, асабліва сярод знаці.

У другой палове XVI ст. надзвычай адукаваны князь Мікалай Радзівіл Чорны вылучае ідэю аб'яднання паспольства ВКЛ шляхам рэфармавання цэркваў. Гэта ідэя насіла і другі немалаважны аспект – далейшае ўмацаванне дзяржавы на падмурку нацыянальнай царквы. Праз кароткі час ствараюцца спрыяльныя ўмовы для пашырэння колькасці хрысціянскіх абшчын кальвінісцкай арыентацыі. У 1558 годзе суперінтэндант Віленскага рэфармацкага збору С.Зацыюс запрашае выпускніка Кракаўскага і Базельскага універсітэтаў Сымона Буднага ў якасці настаўніка хрысціянскага веравучэння альбо, інакш кажучы, катэхізатара, а ў 1560 годзе па прапанове князя Радзівіла ён пераязджае ў Клецкі збор для асветніцкай працы. А праз два гады ў Нясвіжскай друкарні Астафія Валовіча і Мікалая Радзівіла Будны выдае свой хрысціянскі "Катэхізіс", у прысвячэнні і прадмове да якога выступае як паслядоўнік Францішка Скарыны ў пашырэнні і шанаванні роднай мовы. Актуальна для цяперашняга часу гучаць у "Катэхізісе" яго прарочыя словы, звернутыя да народа, перасцерагаючы ад млявасці і неабачлівасці ў выбары настаўнікаў і правадыроў. "Ці чуеш, улюбёны мой браце, гэта цябе сам Гасподзь асцерагае, каб ты ў яму не ўпаў? Упадзе кожны, хто сабе сляпому вадзіць дапушчае. Чаму ж ад такіх сляпцоў не бяжым? Чаму сябе ім вадзіць дапушчаем?" - так пісаў Сымон Будны ў сваім славутым "Катэхізісе".

У 1563 годзе Сымон Будны піша ліст да вядомага швейцарскага тэолага Генрыха Булінгера, у якім выказвае сумнеў у тэорыі траіснасці Бога, чым выклікаў гнеў нават сярод рэфарматараў. Разрыў з імі прывёў яго ў нешматлікі ордэн антытрынітарыяў, які знаходзіўся пад апякунствам Яна Кішкі ў Лоску. У 1574 годзе ў тамтэйшай друкарні ён выдае свой пераклад "Новага Запавету", а затым іншыя багаслоўскія творы. Выступаючы ў іх за асветніцтва, супраць рэлігійнага фанатызму афіцыйных цэркваў, Будны прапагандуе верацярпімасць і інтэлектуальную свабоду.

У тым жа годзе Будны сустракаецца з Васілём Цяпінскім, больш верагодна, у маёнтку яго жонкі Зофіі Жыжэльскай, які знаходзіўся ў Амяльянаўшчыне, паблізу Латыгалі. Пасля гэтай сустрэчы ў адным са сваіх твораў Будны паважліва называе першага беларускага перакладчыка Евангелля "нашым шаноўным братам".

Напрыканцы 70-х – пачатку 80-х гадоў XVI ст., пакінуўшы працу ў Заслаўскім рэфармацыйным зборы (будынак захаваўся і цяпер), Сымон Будны жыў у Хоўхлаве (градзе Хоўхле), дзе выдаў напалохаўшую езуітаў кнігу "Аб зачацці сына Божага" ды іншыя творы. Менавіта з таго часу "град Хоўхла" і стаў вядомы ўсяму цывілізаванаму свету. Але жыць заставалася няшмат...

А 13 студзеня 1593 года ва ўзросце 63 гадоў у мястэчку Вішнева Сымона Буднага не стала. На вялікі жаль, да гэтага часу не знойдзеная магіла вялікага сына беларускага народа, лёс якога цесна звязаны з нашым краем, з нашай зямлёй.

Алесь ЦАДКО.

Францішак Скарына.

Васіль Цяпінскі.

Сымон Будны, помнік у Нясвіжы.

Нарач (легенда)

У гушчары старых бароў, як сляза, упаўшая з неба, блішчэла вялікае возера. Вельмі прыгожае яно было. Расказы пра яго чароўнасць ішлі ад паселішча да паселішча і нават у далёкія краіны заходзілі. А яшчэ казалі людзі, што ў вёсцы, якая прыляпілася да аднаго з берагоў возера, жыла дзяўчына-сіраціна па імені Найрыта, а аднавяскоўцы звалі яе Нарай. Вочы яе блакітныя, колеру азёрнай хвалі, заўсёды весела ўсміхаліся. Залацістыя валасы тугой касой абкручвалі галаву. Голас у яе быў высокі і гучны.

Бывала, сядзе на беразе пад разлапістым клёнам, дзе збіралася звычайна моладзь, на гусельках грае і спявае. Спачатку голас павольна плыве, а пасля ўзлятае высока і ляціць над узбярэжжам. У гэты час і птушкі спынялі свой спеў, і людзі забываліся пра сваё гора.

Аднойчы, калі Нара спявала, праязджаў вёскай пан. Пачуў ён дзівосную песню і загадаў спыніць каня. Слухаў, слухаў і сказаў Нары:

—Прыгожая кветка вырасла ў дзікім краі. Табе толькі спяваць у маіх пакоях.

- Кепская з мяне будзе служанка, - прамовіла Нара.

- Ты будзеш гаспадыняй, жонкай маёй, - зазначыў пан.

Вакол Нары сядзелі на зялёнай мураве хлопцы і дзяўчаты, і адзін з іх, чарнявы хлопец, Андрэй, падышоў да пана.

- Гэта мая нявеста,- сказаў ён, - а пан няхай сярод паноў жонку шукае.

- Ці не сын ты таго Пятра, што бунтаваў мне народ? – успомніў пан, чырванеючы ад злосці. І залямантаваў: - Узяць яго!

Прыслужнікі звязалі Андрэя і павезлі ў маёнтак. Больш яго ніхто не бачыў. Праз нейкі час пасля гэтага здарэння пан зноў прыехаў да Нары даведацца, ці згодна яна да шлюбу. Дзяўчына зрабіла выгляд, што згадзілася. Тут жа дамовілі пра вяселле.

Надышоў гэты дзень. Злосны вецер гнаў цёмныя хмары, а лес спяваў жалобныя песні. Нара ехала на фурманцы ў маёнтак, у руках трымала пакунак. Сустрэлі яе служанкі. Завялі ў панскія пакоі і апранулі ў шлюбныя адзенні. І Нара выйшла такой прыгажуняй, што ні пяром апісаць, ні ў казцы расказаць. Пакланілася яна пану ды папрасіла перад шлюбам крышку адной пабыць у пакоях. Пан згадзіўся. Ходзіць ён па двары, на служанак пакрыквае і на дзверы паглядае.

А Нара тым часам з пакунка дастала смалякі ды падпаліла пакоі адзін за другім. І калі шугануў чорны дым з вокнаў, а па даху заскакалі чырвоныя языкі полымя, выскачыла праз акно і на сваёй фурманцы, паганяючы каня, памчала ў вёску, на тое месца, дзе з Андрэем часта сустракала ўсход сонца. Прыхілілася да клёна і горка заплакала.

Ды тут пачуўся конскі тупат. Прыехалі панскія служакі. Бегалі па ўсёй вёсцы. Людзей бізунамі білі. Дапытваліся, дзе Нара.

- Вось яна! – закрычаў адзін з іх.

- Жывую не возьмеце, - крыкнула ворагам дзяўчына і кінулася да возера.

Цёмныя хвалі з белымі грабянямі ішлі адна за адной, а на беразе калыхаўся човен. Той човен, у якім Нара з Андрэем не раз каталіся. Спрытна і ўмела ўхапілася яна за карму і, адштурхнуўшыся ад берага, села ў човен.

- Я адпомсціла, пан, за Андрэйку, за яго бацьку і за ўсіх тых, хто загінуў ад тваіх рук у тваім маёнтку, - прашаптала Нара.

А човен адплываў усё далей і далей, потым зусім знік з вачэй. Усю ноч бушавала возера. Стагналі хвалі...

З таго часу і назвалі людзі возера імем смелай дзяўчыны – Нарач.

СТАРОНКІ ЖЫЦЦЯ

Адась Дасюкевіч

Сябры Беларускага студэнцкага саюза пры Віленскім універсітэце імя Стэфана Баторыя. 1937 год. Адась Дасюкевіч трэці злева ў другім радзе.

ФОТА З АРХІВА МІХАСЯ КАЗЛОЎСКАГА.

Адась (Адам Янавіч) Дасюкевіч — забытая і сучаснаму грамадству амаль невядомая постаць беларускага нацыянальна-вызваленчага руху міжваенных часоў у Заходняй Беларусі. Дзякуючы выданню кнігі Янкі Багдановіча "На жыццёвым шляху. Успаміны" (Мн., Мастацкая літаратура, 1992), можна атрымаць кароткую даведку, што "Дасюкевіч Адам — выдавецкі работнік, старшыня Беларускага студэнцкага саюза, у часе акупацыі — старшыня Беларускай народнай самапомачы ў Пастаўскім павеце, расстраляны немцамі ў 1943 г.". Узгадваецца аб актыўным удзеле А. Дасюкевіча ў рабоце друкарні імя Францішка Скарыны ў Вільні, надрукаваны здымак сяброў Беларускага нацыянальнага аб'яднання ў друкарні імя Францішка Скарыны, сярод якіх — Адась Дасюкевіч.

Адно з апошніх выданняў інстытута Беларусаведы, які быў заснаваны ў Лаймэне (ФРГ) публіцыстам Юрыем Папко і прафесарам Барысам Кітам, "Весткі інстытута Беларусаведы" № 8 (1991/92?), змяшчае гістарычны нарыс і храналогію дзейнасці Беларускага студэнцкага саюза (БСС) у Вільні. Сярод розных матэрыялаў, якія тычацца дзейнасці Дасюкевіча як аднаго з кіраўнікоў БСС, кароткая даведка аб ім, у якой, у прыватнасці, гаворыцца: "Інж. Дасюкевіч Адам, сын сястры кс. Адама Станкевіча. На УСБ вывучаў аграномію. Калі ў 1936 г. над старшынёй і разам рэдактарам "Беларускай крыніцы" Янам Пазьняком вісела ўжо аж 35 судовых спраў і далей ён афіцыяльна рэдактарам заставацца не мог, адказным рэдактарам стаў Адам Дасюкевіч. Вясной наступнага года выданне "Беларускай крыніцы" польскімі ўладамі канчаткова было спынена, а супраць Дасюкевіча таксама вялося ўжо некалькі судовых спраў, якім заканчэнне прынесла вайна. У пачатку ваенных падзей Дасюкевіч памагаў цесцю Сікору, які ў в. Малыя Алешкі Пастаўскага раёна займаўся садоўніцтвам. У час нямецкай акупацыі Дасюкевіч быў выкліканы да працы ў Паставах, дзе ў 1943 годзе за невыконванне нямецкіх загадаў быў немцамі застрэлены".

Звесткі аб драматычным жыцці і трагедыі Адама Дасюкевіча сёння дапоўнены і пацверджаны іншымі крыніцамі, успамінамі яго родных і паплечнікаў, сярод якіх асабліва трэба адзначыць успаміны жонкі Досюкевіча — Лідзіі Сікоры і былога настаўніка Беларускай гімназіі ў Вільні, акадэміка Міжнароднай акадэміі астранаўтыкі, прафесара Барыса Кіта.

Нарадзіўся Адам Дасюкевіч 5 чэрвеня 1911 года у сям'і Яна і Софіі з Церпілоўскіх у вёсцы Капцэвічы сучаснага Смаргонскага раёна. Цяжкае дзяцінства ў малазямельнай сялянскай сям'і яшчэ больш пагоршылася, калі бацька быў мабілізаваны ў расійскую армію, а побач з вёскай прайшла лінія фронту першай сусветнай вайны. Жыць у вёсцы было немагчыма, і маці з чатырма малымі дзецьмі ратавалася ў лесе. Але без цяпла і ежы лёс бежанцаў быў прадвызначаны. Загінулі дзве сястры Адама, а маці і змучанага Адама са старэйшым братам Іванам прытулілі чужыя людзі. Толькі пасля сканчэння вайны вярнуўся Ян Дасюкевіч у ацалелую хату, даведаўся аб жудасным лёсе сваёй сям'і, адшукаў сваіх сыноў.

Нягледзячы на цяжкія ўмовы жыцця, неабходнасць дапамагаць бацьку ў гаспадарцы, Адась спачатку вучыўся ў мясцовай школе і, паказаўшы пэўныя здольнасці, накіраваўся ў Віленскую беларускую гімназію. Менавіта тут сфармаваўся адданы беларускі патрыёт, замацавалася непахісная вера ў светлую будучыню "тутэйшага" народа, якую Адам Дасюкевіч з гонарам пранёс праз усё жыццё. Гэта асабліва высветлілася ў студэнцкія гады, калі ён стаў студэнтам Віленскага універсітэта імя Стэфана Баторыя (УСБ), актывістам беларускага студэнцкага руху, старшынёй Беларускага студэнцкага Саюза і сябрам Беларускага нацыянальнага камітэта ў Вільні. На ніве беларускай культуры А. Дасюкевіч супрацоўнічаў з Р. Шырмам, М. Танкам, А. Шутовічам, Я. Найдзюком, Я. Малецкім, В. Пануцэвічам, Я. Пазьняком, іншымі вядомымі сябрамі Беларускага нацыянальнага аб'яднання ў Вільні. Быў блізка знаёмы з вядомым беларускім співаком М. Забэйдам-Суміцкім, у арганізацыі віленскіх канцэртаў якога ён удзельнічаў.

За сваю дзейнасць А. Дасюкевіч пераследаваўся польскімі ўладамі, неаднаразова яго кватэра абшуквалася паліцыяй, за яго выдавецкую дзейнасць было ўзбуджана некалькі спраў. З 1936 года Дасюкевіч узяў на сябе адказнасць за выданне газеты "Беларуская крыніца", якая прадстаўляла погляды беларускай хрысціянскай дэмакратыі. Рэдактарам газеты ён заставаўся да 1939 года. Па ўспамінах Л. І. Сікоры, Дасюкевіч быў у цяжкім матэрыяльным стане і, тым не менш, ахвяраваў увесь свой вольны час і сродкі дзеля беларускай ідэі. У час студэнцкіх канікулаў шукаў сабе працу, каб зарабіць сродкі на жыццё. Скончыў універсітэт 15 снежня 1939 года, атрымаўшы дыплом інжынера вясковай гаспадаркі.

1940 год Адам Дасюкевіч правёў у Вільні. Вельмі хутка высветлілася, што беларуская нацыянальная ідэя сустрэта ў штыкі "вызваліцелямі" з Усходу, як і новымі "гаспадарамі" Віленшчыны — літоўцамі. Не было магчымасці працаваць па спецыяльнасці ні Адаму, ні яго маладой жонцы Лідзіі, з якой узяў шлюб у красавіку 40-га года. Безвыніковыя пошукі працы вымусілі іх выехаць у студзені 1941 года ў БССР, дзе ў вёсцы Малыя Алешкі (сучасны Шаркаўшчынскі раён) працаваў у гаспадарцы Івана Паўлавіча Сікоры. Здавалася, што перад маладым працавітым аграномам адчынялася выдатная перспектыва, аднак пачатак вайны скасаваў надзеі і планы. Некаторы час А. Дасюкевіч разам з сям'ёй жыў у Варапаеве, дзе працаваў настаўнікам мясцовай школы, а з пачатку 1942 г. — у Паставах. Як і многім іншым беларускім нацыянальным дзеячам, перажыўшым выпрабаванні і ганенні з боку польскіх улад і органаў НКВД, А. Дасюкевічу здавалася магчымым выкарыстаць той мінімальны шанц пабудовы нацыянальнай беларускай дзяржавы. Вельмі хутка прыйшло працвярэжанне. Фашысты бачылі ў беларускіх дзеячах, як і ў былых польскіх фахоўцаў, тых самых другасортных славян, сярод якіх умела распальвалі варожасць. Спробы А. Дасюкевіча памірыць і абараніць сялян, мясцовае яўрэйскае насельніцтва выклікалі да яго недавер з боку акупацыйных улад, у прыватнасці, СД, і пасля пагроз і абвінавачванняў ён быў у кастрычніку 1943 года расстраляны ў Паставах. Там ён і пахаваны.

У вёсцы Копцевічы на Смаргоншчыне, дзе нарадзіўся А. Дасюкевіч, сёння, відаць, няма нашчадкаў гэтага самаадданага беларускага дзеяча. Здарылася так, што большасць з іх знайшла апошні прытулак на суседняй Ашмяншчыне: у в. Граўжышкі пахаваная маці з сёстрамі, бацька і мачаха пахаваныя на каталіцкіх могілках у в. Баруны. Зводная сястра Яніна жыве ў в. Чаркасы. Дзякуючы пошукам намесніка старшыні Смаргонскага райвыканкама С. А. Шмыгі, стала вядома, што сёння ў вёсцы Арляняты Ардашынскага сельсавета на Смаргоншчыне жыве старэйшы брат Адама — Іван Іванавіч Дасюкевіч. Ад гэтых сведкаў трагічнага лёсу Адася Дасюкевіча можна больш падрабязна даведацца аб самаахвярным жыцці і патрыятычнай дзейнасці А. Дасюкевіча.

Янка ТРАЦЯК.

СВЯТЫНІ

Абраз Маці Божай Гудагайскай

З гісторыяй і культурай Беларусі цесна звязана ўшанаванне Маці Божай. Атрымаўшы развіццё ў Візантыі ў часы Эфескага і Халкідонскага сабораў, яно засноўвалася перш за ўсё на надзвычайным значэнні Дзевы Марыі ў справе выратавання, яе асаблівым становішчы ў царкве. Зведаўшы доўгае фармаванне, культ Маці Божай увайшоў, акрамя багаслоўя, у асабістае дабрачэсце, літаратуру, мастацтва. Ён знайшоў увасабленне ў шматлікіх абразах.

Большую колькасць сярод цудатворных абразоў Найсвятой Дзевы Марыі складаюць так званыя «яўленыя» абразы. Часцей за ўсё, абразы Маці Божай з'яўляліся людзям у лесе, на рацэ, на балоце, у полі, у хаце простага селяніна. Да ўказанага тыпу абразоў адносіцца адна са славутых святыняў Беларусі — Гудагайскі абраз Маці Божай, які знаходзіўся ў кляштары кармелітаў босых у мястэчку Гудагай.

Ордэн кармелітаў узнік у часы панавання крыжакоў. Гэтая супольнасць вяла самотнае жыццё на гары Кармель, ля крыніцы святога прарока Іллі. У XIII ст. кармеліты распаўсюдзіліся па ўсёй Цэнтральнай і Заходняй Еўропе. У Вялікім Княстве Літоўскім яны з'явіліся найперш у сталіцы дзяржавы Вільні (1626). Тут, на беларускіх землях, кармеліты босыя заснавалі свае кляштары ў Глыбокім (1646-1862), Гродне (1668-1845), Пінску (1734-1832), Мядзелі (1754-1832), Гудагаі (1764-1832).

У двух кляштарах кармелітаў босых меліся цудатворныя абразы Маці Божай. Дзякуючы ім, гэтыя мясціны прыцягвалі да сябе вернікаў з аддаленых мястэчак і вёсак, садзейнічалі фарміраванню ў вернікаў маральных прынцыпаў, падставай якіх быў прыклад зямнога жыцця і паводзін Панны Марыі. Што датычыцца Гудагайскага абраза Маці Божай, то паданне сведчыць, што сярод бясконцага лесу на месцы сённяшняга мястэчка знаходзілася хатка лесніка. І менавіта ў гэтай хатцы з'явіўся абраз Маці Божай, які потым праславіўся цудамі. Людзі, якія жылі паблізу гэтай хаткі, пачалі называць яе будай у гаі — адсюль нібы і пайшла назва Гудагай (Будагай). Калісьці тут была маёмасць роду Войнаў (герба Трубы). Юзаф Война, абозны плоцкі, і яго жонка Людвіка з Сулістроўскіх, якія бачылі, колькі вернікаў прыходзіць да цудатворнага абраза, заснавалі ў 1768 г. у Гудагаі касцёл і кляштар айцоў кармелітаў босых. Віленскі біскуп Ігнацій Якуб Масальскі заснаваў у Гудагаі парафію (1777) і аддаў яе пад апеку ордэна.

Цяжкія часы для рымска-каталіцкіх вернікаў настаўлі пасля паўстання 1831 г. Тады была зачынена значная колькасць кляштараў. Злы лёс не абмінуў і Гудагай. У 1832 г. кляштар кармелітаў босых у Гудагаі быў зачынены, а парафію далучылі да Солаў. Цудатворны абраз перанеслі ў парафіяльны касцёл у Ашмянах. А касцёл у Гудагаі за 40 рублёў набыла ва ўласнасць набожная пані. Вернікі ж не прыпынялі сваіх намаганняў, каб захаваць гэты касцёл. Нарэшце ў 1878 г. яны атрымалі ад урада дазвол адпраўляць у гудагайскім касцёле ў кожную суботу службу, дзеля чаго прыязджалі парафіяльныя ксяндзы з Солаў. З цягам часу службы пачалі праводзіцца і ў час святаў у гонар Панны Марыі. На іх збіралася да 10 тысяч вернікаў. Замест цудатворнага абраза ў галоўным алтары быў змешчаны іншы абраз Маці Божай, аздоблены срэбнай шатай. Ён быў перавезены са скасаванага касцёла ў Слабодцы. А зверху над ім змясцілі невялікую копію абраза Гудагайскай Маці Божай. Так было да 1906 г., калі была аднаўленая Гудагайская парафія. Касцёл быў адбудаваны, і сюды вярнулі з Ашмян цудатворны абраз, які змясцілі ў галоўным алтары, як і да гэтага.

Абраз Гудагайскай Маці Божай мае памер аркуша. На ім відаць паясная выява Маці Божай, якая трымае на правай руцэ маленькага Хрыста, што прыхінуўся сваёй шчакой да шчакі Панны Марыі. Абраз адносіцца да іканаграфічнага тыпу Элеўса (Замілаванне), які адлюстроўвае ідэю аб богамацярынскім заступніцтве. Іканаграфія Замілавання склалася ў старажытным копцкім мастацтве Егіпта. Менавіта гэты тып абразоў перадае незвычайна цёплыя мацярынскія пачуцці, выяўляе адносіны, якія аб'ядноўваюць маці і сына дзеля адкуплення чалавека.

Каля шасці тысяч вернікаў налічвала Гудагайская парафія перад Другой сусветнай вайной. Яшчэ ў 1901 г. у кнізе «Праваднік па Літве і Беларусі» (Вільня) Напалеон Роўба пісаў: «У кожнае свята Божай Маці адбываецца ў гудагайскім касцёле вельмі ўрачысты фэст, які да быццам памерлай і ціхай звычайна мясцовасці прыцягвае сотні людзей з навакольных вёсак». У час фэстаў спявалі рэлігійныя песні, прысвечаныя Панне Марыі.

Культ цудатворнага абраза знайшоў адлюстраванне не толькі ў рэлігійных песнях, але і ў паэзіі. Вось верш Вінцука Адважнага (Язэпа Германовіча), прысвечаны нашаму абразу:

Матка Боска ў Гудагаях

О, дабратлівы ў сваіх ласках Божа,
Хто з нас належна апісаці можа?
Цуды, што дзеюцца ў народзе?
Хто ў Гудагаі з вераю прыходзе,
Каго хвароба мучыць і сціскае —
Аж смерць прадчасна вось-вось абыймае, —
Той ў Гудагаях знойдзе цуд-апеку,
Што Матка Боска сведчыць чалавеку!
У людскіх няшчасцях плывуць ласкі з неба —
Марыя шчодра дзеліць, каму трэба:
мы Богу шчыра падзяку прыносім —
З верай, надзеяй яшчэ болей просім!
Найбольш аб згоду паўсюдну на свеце
Просім і молім мы — бедныя дзеці,
Ад голаду, войнаў, варожых напасцяў,
Ратуй нас, Божа, ад усіх няшчасцяў!
О, Маці Божа, што ў Гудагаі,
Здароўя просім, плёну, ураджаю,
Цябе мы клічам прад Божым парогам,
Ты заступайся за намі прад Богам!

"Божым шляхам" (Лондан). 1976. № 1-2. С. 12.

Падрыхтавала Людміла КАРНІЛАВА, Гродна.

ПАЭЗІЯ

Успамін (1.09.1939 года)

Свет кідала шаленства на арэлях бойкі:
З Берліна роўма роў–хрыпеў пагрозлівы патоп...
Ў адказ – сон раўнадушных.
І бязладдзе стойкіх –
І... Мюнхен! І ў Маскве ў абдымках Рыбентроп...

Той ранак кучаравісты так пазяхаў салодка!
Пацягваўся прывычна аж да хрусту ў касцях.
А з чорнымі крыжамі смерць – лавіны злой паводка
Ля межаў Польшчы затаіла іклы хцівыя ў кустах.

І разанула ранак той з дзесяткаў тысяч жэрлаў.
Жах скалануў зацішак прыбярэжных чаратоў.
Зара крывавая бязлітасна зямлю і неба жэрла:
Над Віслаю навісла дымнай смерцю гарадоў.

Сцярвятнікі рвуць Гродна... Брэст датла змятаюць...
Смерць косіць беларусаў прагавітаю касой:
На Вестэрплятэ, пад Варшавай на чужыне паміраюць –
І кропіць верасень іх раны верасоваю слязой.

Яшчэ сусветнай бойні вал раскруціць абароты:
Крывавай пены акіян глыне мацярыкі,
У бездань пекла зноў зацягнуць нас крававароты,
Бязмежным горам захліпнуцца нашы мацяркі.

Яшчэ свет уздрыгне ад Ковентры, Пёрл–Харбара, Хатыні,
Канцлагераў, пачварных гета, душагубак і блакад
І захлынецца грыбам Хірасімы і пяском Катыні...
На шэсць гадоў азмрочыць свет агню свінцовы град.

Яшчэ з Берліна завішчыць панічны жах адчаю:
Патоне ў ім "зіг хайль... хайль... хайль" – пакорных глотак роў,
Атрутай здушыць "фюрэраў"–пачвараў лютых зграю.
Вуголле трупаў іх глыне брыдотны сметнік–роў.

Яшчэ – трыумф саюзнікаў: адплаты акт ў Карлсхорсце!
Хто ў сілах затрымаць свяшчэннай праўды бег?
Яшчэ – Вялікай Перамогі гром, доўгачаканай госці,
Каб суд чыніў – пятлёй кілзаў злачынцаў Нюрнберг.

... Тым ранкам цемраю жуда закрыла сонца
Мільёнам ўцекачоў, калек, сірот, удоў...

Сусветнай бойні – шэсць гадоў, пякельных і бясконцых,
А мора слёз не высушыць нам і праз сто гадоў...

Аляксандр НАРКЕВІЧ.

ПОСТАЦІ

Жыў на свеце мастак

Упершыню пра Пётру Міраповіча я даведаўся з надзвычай цікавага "англійскага дзённіка" Адама Мальдзіса, які пад назвай "За Ла-Маншам сярод беларусаў" друкаваўся ў газеце "Голас Радзімы" на працягу студзеня-лютага 1984 года. Там ёсць такі дыялог, які адбыўся паміж Мальдзісам і дырэктарам Лонданскай беларускай бібліятэкі і музея імя Ф. Скарыны айцом Алесем Надсонам.

" – Бачу, маеце таксама крыху карцін і гравюр. Чые яны? Дарэчы, чый гэта партрэт Скарыны ўнізе?

– Пётры Міраповіча. Ёсць такі стары беларускі мастак, аўтар наддзвінскіх пейзажаў. Цяпер жыве ў Нью-Йорку..."

І ўсё. Безумоўна, такіх звестак недастаткова, каб мець нейкае, хоць элементарнае, уяўленне пра асобу, пра мастака. Але яны разбудзілі жаданне больш даведацца пра гэтага загадкавага творцу наддзвінскіх краявідаў. Праўда, не дапамаглі аўтару гэтых радкоў ні даведнікі, ні энцыклапедыі. Ні ў адным з гэтых выданняў нават не згадвалася імя гэтага чалавека. І толькі аднойчы ў "Лясной хатцы", у добрай і прыветнай яе гаспадыні Зоські Верас у сярэдзіне 80-х гадоў удалося ўбачыць набор паштовак з рэпрадукцыямі прац Язэпа Драздовіча, Пётры Сергіевіча і... Пётры Міраповіча. Паштоўкі былі выдадзены ў Вільні ў канцы 30-х гадоў. Ужо з першых хвілін знаёмства стала зразумела, які цікавы і арыгінальны мастак гэты творца з прыгожым беларускім прозвішчам Міраповіч.

І вось зараз, праз столькі гадоў пасля сустрэчы, калі даўно няма зычлівай і спагадлівай Зоські Верас, калі не стала мілай майму сэрцу "Лясной хаткі", мне хочацца расказаць пра чалавека, творчасць якога я люблю, а любоў трэба дзяліцца з іншымі людзьмі так, як гэта рабіў Пётр Міраповіч лепшымі сваімі карцінамі.

Нарадзіўся мастак 21 верасня 1902 года ў сям'і беларускага селяніна Тамаша Міраповіча ў вёсцы Стрымкі Прыдруйскай воласці былога Дрысенскага павета Віцебскай губерні. Акрамя Пётры ў бацькоў былі яшчэ два сыны, а гаспадарка невялікая – дзяліць няма чаго. Таму і вырашылі бацькі, каб двое сыноў пайшлі вучыцца.

Так сталася, што гэта частка Беларусі пасля гвалтоўнага падзелу 1921 года апынулася ў складзе Латвійскай дзяржавы. У першыя гады свайго праўлення латышскі ўрад прытрымліваўся прынцыпаў дэмакратычнага ладу, і гэта дало магчымасць беларускай меншасці атрымаць усе правы на культурнае і эканамічнае развіццё. У той час на тэрыторыі Латвіі пражывала звыш за 75 тысяч беларусаў. Пачалі адчыняцца беларускія школы, гімназіі, кааператывы, быў створаны беларускі перыядычны друк. Вялікую дапамогу ў наладжванні нармальнага беларускага жыцця ва ўмовах Латвійскай дзяржавы аказваў міністр асветы латышскі паэт Ян Райніс. Адбывалася паступовае адраджэнне дрэмаючых сілаў беларускага народа. Абуджалася Беларусь.

У такі не вельмі спакойны, але спадзейны час і пайшоў у шырокі свет жыцця хлопец з невялічкай беларускай вёскі Стрымкі, што на Дзвіншчыне. У 1922 годзе ён паступіў вучыцца ў Дзвінскую беларускую дзяржаўную гімназію. Гімназія мела высокі адукацыйны ўзровень і, дзякуючы добра падабранаму выкладчыцкаму калектыву, выхоўвала ў сваіх вучняў глыбокі патрыятызм і любасць да сваёй шматпакутнай Беларусі. Чатыры гады вучобы ў гімназіі абудзілі ў Міраповіча ягоныя прыродныя мастацкія здольнасці. На яго, як на выдатнага афарміцеля дэкарацыяў да спектакляў драматычнага гуртка, звярнула ўвагу дырэкцыя гэтай навучальнай установы. Менавіта ў сценах гімназіі Міраповіч спрабуе свае сілы на ніве беларускага выяўленчага мастацтва. Як сын вёскі, ён шмат увагі аддае маляванню з натуры беларускіх краявідаў. Гэтае юнацкае захапленне і вызначыла ў будучым галоўную тэму ягоных работ. Ён стаў мастаком беларускага краявіду і вобразаў сялянскага жыцця.

Беларускае грамадзянства ў Латвіі ўзяло Міраповіча пад сваю апеку, дапамагала яму маральна і матэрыяльна. У 1926 годзе Міраповіч скончыў гімназію і адразу паступіў у Латвійскую акадэмію мастацтва. Ягонымі настаўнікамі ў акадэміі былі выдатныя латышскія мастакі – акадэмік Куга і прафесар Эліясь. У гэты час многія мастакі знаходзіліся пад уплывам модных тады "ізмаў". Міраповіча гэта мала хвалявала. Ён згадваў: "Маляваў я тады пераважна партрэты і пейзажы ў рэалістычным стылі, зрэдку толькі рабіў нейкія "ухілы ў бок мадэрнізму". Гэтым сваім прынцыпам не здрадзіў да канца свайго жыцця. Калі глядзець на работы мастака, то можна сказаць, што стыль Міраповіча рэалістычны, з вялікім уплывам імпрэсіяністычнай манеры. Вось як пісаў выдатны даследчык беларускага мастацтва Уладзімір Сядура: "Не адмаўляючыся ад галоўнага прынцыпу рэалістычнай плыні ў мастацтве – праўдзівасці і паўніні адлюстраванага жыцця, ён надаў сваім абразом яшчэ больш фарбнасці тым, што выкарыстаў імпрэсіяністычны прынцып чысціні фарбы. Ад гэтага ягоныя абразы асабліва свежыя і зыркія".

У такіх работах як "Навальніца ў сенакос", "Жніво", "Над Дзвіной", "Сяўба", "Зіма на Беларусі" мастак любуецца сваёй Бацькаўшчынай, яе незвычайнай прыродай і людзьмі. Асабліва ўдалай па кампазіцыі і па малюнку з'яўляецца карціна "Навальніца ў сенакос". Па небе плывуць грозныя і груваcткія хмары. Вось-вось ліне дождж. Сям'я стараецца з усіх сілаў сабраць сена. Постаць дзеда на возе, які прымае сена, стварае ў душы трывогу і адчай. І ўвогуле, нейкі неспакой назіраецца ў кожнай фігуры на полі. Так можа напісаць толькі той, хто сам неаднойчы перажываў такі момант у сваім жыцці. Сама тэматыка яго твораў была зусім непадобная на тую, што панавала ў акадэміі і ў мастакоўскім асяроддзі тагачаснай Латвіі.

У 1937 годзе Пётр Міраповіч паспяхова закончыў Рыжскую акадэмію мастацтваў са званнем вольнага мастака. Дыпломнымі работамі былі дзве карціны – "Жніво" і "Снеданне ў беларускай хаце". Асабліва высокую ацэнку атрымала апошняя работа. Хоць, на жаль, лёс гэтай працы невядомы, бо ўсе тагачасныя карціны мастака засталіся ў савецкай Латвіі. Адносна сваёй дыпломнай работы мастак гаварыў так: "Маёй марай ёсць, каб яна знаходзілася ў беларускім музеі".

"Снеданне ў беларускай хаце" – гэта сапраўдны шэдэўр тагачаснага беларускага мастацтва. Звычайная сялянская хата. На пярэднім плане, злева, сядзіць старая жанчына, якая абірае бульбу. Каля стала яшчэ адна кабета са збанком у руцэ. Каля самага покуця хлопчык, які нешта есць, а каля вакна, на лаве, гаспадар. Звесіў галаву, аб нечым думае. У кожнай дэталі, у кожнам штрыху пэндзля мастака адчуваецца беларускі лад жыцця, беларускі дух. Мусіць, не дарма мастак гаварыў: "Для мяне беларуская вёска выразна адрозніваецца ад латышскай ці расейскай. Я бачу ў ёй характэрную гармонію колераў, якая яднала ў адно свет натуры і свет чалавека. Гэта было для мяне найбольш захапляючае адкрыццё, і я стараўся неяк выказаць яго ў сваім малярстве". Водгукі ў прэсе, словы прафесараў і гледачоў былі агульныя ў тым, што мастак знаходзіцца на правільным шляху. За работу "Снеданне ў беларускай хаце" мастак атрымаў залаты медаль Латвійскай акадэміі мастацтваў.

Пасля заканчэння акадэміі ён быў настаўнікам беларускай школы ў Рызе. Прымаў актыўны ўдзел у розных беларускіх асветніцкіх арганізацыях, якія існавалі ў той час у Латвіі, а ў гады другой сусветнай вайны працаваў у адукацыйным аддзеле інспектарам беларускіх школ. Быў у вельмі добрых сяброўскіх дачыненнях з многімі беларускімі дзеячамі, якія жылі ў Рызе. Асабліва цёплыя сяброўскія стасункі склаліся ў яго з паэтам Алесем Салаўём, які дапамагаў друкарам выпускаць беларускі двухтыднёвы ілюстраваны часопіс "Новы шлях". Міраповіч намаляваў партрэт Салаўя, а Алесь напісаў верш, прысвечаны творцу. Верш называўся "Мастак". Ён пачынаўся такімі радкамі:

За працай мастака я заспяю,
ён з пэндзалем у руцэ мяне страчае.
Вось і пейзаж, пачаты кагадзе, -
крыніца радасці, душы вымога...

Гавораць, калі грымяць гарматы – музы маўчаць. Але гэта не адносілася да Пётры Міраповіча. Менавіта ў цяжкія гады вайны ён стварыў вялікую колькасць краявідаў, нацюрмортаў і партрэтаў. Асабліва ўдалымі можна лічыць тыя партрэты, на якіх мастак намаляваў людзей блізкіх сабе па духу і перакананнях. А гэта Кастусь Езавітаў, Сяргей Сахараў, Алесь Салавей, Уладзімір Сядура.

Проста цудоўным атрымаўся партрэт Кастуся Езавітава, аднаго з апосталаў беларускага адраджэння. Адчуваецца, што мастак па-сапраўдным любіць гэтага чалавека, верыць яму. Езавітаў у росквіце гадоў, з высока паднятай галавой, кожная дэталь на партрэце служыць для таго, каб падкрэсліць усю неардынарнасць асобы, яго сілу і моц. Праўда, ёсць адчуванне таго, што мастак крыху ідэалізуе Езавітава, але гэта не шкодзіць, а як раз наадварот, дапамагае гледачу зразумець усю ягоную грамадзянскую і чалавечую веліч. Як мастак рэалістычнай школы, Міраповіч імкнецца да рэальнага падабенства і такому падыходу імкнецца не здраджваць. Да творчага дасягнення мастака трэба аднесці і партрэт Сяргея Сахарава з унукам. На карціне мы бачым сталага чалавека з пасівелымі скронямі і вусамі, які трымае на руках маленькага хлопчыка. Якое суладдзе душ адчуваецца ў гэтым просценькім, на першы погляд, малюнку. Сталасць і мудрасць аднаго суседнічае з наіўнасцю і з чысцінёй другога. Нездарма мастак зрабіў так, што хлопчык глядзіць у вочы гледача. Ён як бы прамаўляе да нас, да нашай душы і чалавечнасці, і ва ўсёй карціне адчуваецца нейкі спакой і надзея.

Летам 1944 года мастак прымаў удзел у Другім Усебеларускім кангрэсе, які праходзіў у Мінску. Вярнуўся назад у Рыгу ў адным цягніку разам з Кастусём Езавітавым і Ларысай Геніюш, пра што апошняя вельмі цікава распавяла ў сваёй "Споведзі". Хутка фронт пачаў набліжацца да межаў Латвіі. Заставацца ў Рызе Міраповіч не жадаў, ведаў, што яго тут чакае, і таму падаўся на эміграцыю.

Жыў у Аўстрыі, дзе адразу пасля вайны стварыў беларускую школу для эмігрантаў і працаваў настаўнікам. У 1946 годзе ў Зальцбургу пачаў выходзіць беларускі літаратурна-гістарычны часопіс "Пагоня". Яго рэдактарам быў Алесь Салавей, а мастаком-афарміцелем Пётр Міраповіч. Гэта быў, мусіць, адзіны са шматлікіх ратаатарных часопісаў, які з густам і арыгінальна быў аформлены.

Жыццё ў паваеннай Аўстрыі было цяжкае. Не хапала самага неабходнага, да таго ж, як "дамоклаў меч", вісела пагроза прымусовай рэпатрыяцыі. Больш за год мастаку давялося пражыць сярод латышскіх эмігрантаў, бо гэта давала магчымасць выратавацца ад рук усюдыснага "Смерша". На хлеб надзённы зарабляў тым, што маляваў партрэты (з фотакартак) для аднаго з агенцтваў. З тае пары адзіным светлым успамінам для мастака засталося тое, што наведваў у Вене акадэмію мастацтваў.

У 1950 годзе Міраповіч выязджае ў ЗША. Пасяліўся ў Брукліне, дзе і пражыў усё астатняе жыццё. Пасля пераезду за акіян давялося вельмі шмат працаваць (па 12 гадзін штодня), каб пракарміць сям'ю, якая складалася з пяці асоб. Але маляваць не пакідаў. Беларусы, расцярушаныя па ўсім свеце, вельмі сумавалі па сваёй Радзіме і таму хацелі, каб вобразы роднага краю заўсёды (хоць і на палатне) былі перад вачыма. Яны пачалі заказваць у мастака карціны на тэму роднай зямлі. Пра Міраповіча, як яркага і непаўторнага творцу, пачала пісаць беларуская замежная прэса. Вось як пісаў пра яго Уладзімір Сядура: "Яны (карціны, аўт.) абуджаюць у кожнага з нас салодкія ўспаміны, стоячы перад імі, мы нібы зноў пераносімся на родныя палі і сенажаці, лясы і вазёры... Гэтак малярская творчасць мастака-эмігранта становіцца фактарам, што спрыяе захаванню нашае культурна-нацыянальнае самабытнасці ў свеце".

Мастак не згубіўся ў шырокім людскім моры, а дасягнуў славы і папулярнасці. Сярод работ эміграцкай пары трэба назваць некалькі, якія сталі гонарам беларускага замежнага выяўленчага мастацтва. А гэта партрэты Льва Сапегі, Кастуся Каліноўскага, Наталлі Арсенневай, Францішка Скарыны (спецыяльна напісаны для бібліятэкі і музея ў Лондане, які носіць імя нашага славутага друкара). Дасканалай завершанасцю, цудоўным адчуваннем колеру, глыбокім пранікненнем у сам вобраз асобы з'яўляецца партрэт, на якім намаляваны Пётра Крэчэўскі, першы прэзідэнт Рады БНР на эміграцыі. На палатне – пажылы чалавек з доўгай прыгожай барадай і вусамі, вочы якога як бы імкнуцца зазірнуць у душу кожнаму з нас, яго нашчадкам. Уся постаць асветлена нейкім ледзь улоўным святлом, якое прасвечваецца з бакоў. І ў гэтым святле адчуваецца адначасова і трагізм, і непаўторнасць гэтага чалавека.

А сярод тэматычных работ найбольш важкімі атрымаліся карціны "Беларускія эмігранты" і "Каплічка на могільніку ў Прыдруйску".

Карціна "Беларускія эмігранты" – гэта настальгічны боль і крык душы тых, хто пакінуў Радзіму. На бераг амерыканскай зямлі сышла група людзей. Некаторыя ў нацыянальных строях. Яны разгубленыя і прыгнечаныя. У кожным іх руху відаць страх перад невядомасцю, перад будучыняй. Адной з лепшых работ мастака была "Каплічка на могільніку ў Прыдруйску". Такой дакладнасці ў перадачы на палатне невялічкага абразка беларускага краявіду ў мастака сярод створаных на эміграцыі работ больш няма. Восень. Пажоўклыя дрэвы. І сярод усёй гэтай прыгажосці маленькая, закінутая людзьмі, каплічка. Якая гармонія адчуваецца ў гэтым малюнку, якое спалучэнне часовага і вечнага! І над усім гэтым пануе цішыня. Проста выдатна. Гэта адзін з лепшых твораў эміграцкай пары.

Паступова пачало здаваць здароўе, слаблі вочы, надыходзіла старасць. Але Міраповіч не пераставаў працаваць. Ён сваёй творчасцю імкнуўся суцешыць землякоў, якія па волі лёсу апынуліся далёка ад любай радзімы. Вельмі трапна сказаў пра творчасць мастака беларускі даследчык з Беласточчыны Валянцін Сельвясюк: "Пётра Міраповіч – гэта пясьняр беларускай эміграцыі, яе настальгіі і надзеі".

Мастак неаднойчы ўдзельнічаў у выставах, якія ладзілі нашы суродзічы на чужыне. Так, у 1962 годзе ў Нью-Ёрку Беларускі інстытут навукі і мастацтва наладзіў вялікую выставу працаў Пётры Міраповіча. А ў ліпені-жніўні 1963 года ў беларускім адпачынковым цэнтры Белэйр-Менск была адчынена калектыўная выстава, дзе акрамя Міраповіча выстаўляліся Віктар Жаўнярові ч і Мікола Касак. Жыццё ў мастацтве працягвалася...

Памёр Пётра Міраповіч 20 снежня 1990 года і пахаваны на могілках Рэзурэкшан на Статэн Айлендзе. У апошнія гады жыцця мастак часта любіў гаварыць: "Я заўсёды веры ў свой народ..." Але беларускі народ не заўсёды апраўдвае спадзяванні сваіх лепшых сыноў і дачок. І, можа, шчасце мастака ў тым, што ён не дажыў да некаторых падзеяў апошняга часу...

Зямное жыццё мастака закончылася, але яно працягваецца ў яго лепшых работах. Пётра Міраповіч быў і назаўсёды застанецца мастаком беларускай прыроды, людзей і працы. І тым ён цікавы для беларускага і сусветнага мастацтва.

Міхась КАЗЛОЎСКІ.

З ГІСТОРЫІ ШКОЛЬНІЦТВА

Галасы разбуджаных птушак

З гісторыі Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі

(Працяг).

З 90-ых гадоў XIX ст. пачаў набіраць сваю моц беларускі нацыянальна-вызваленчы рух, асноўнай сілай якога стала нацыянальная інтэлігенцыя, перш за ўсё, студэнцтва і настаўніцтва. Паступова, з вялікімі цяжкасцямі, часта памыляючыся ў сваёй дзейнасці, яны разгарнулі вывучэнне гістарычнага мінулага беларускага народа, яго культуры, мовы, фальклору.

Своеасаблівым маніфестам гэтага руху сталіся кнігі Ф. Багушэвіча і асабліва яго прадмова да "Дудкі беларускай", у якой ён упершыню пераканаўча і зразумела сказаў тое, што беларусы – гэта цалкам самастойны і непаўторны народ у сям'і славянскіх народаў. Багушэвіч першы з беларусаў выступіў у абарону занядбанай мовы і гісторыі свайго народа.

Барацьба за беларускую мову пачала набываць апазіцыйны характар, бо адкрытая сімпатыя да сваёй мовы з боку семінарыстаў ва ўмовах, калі публічна, як згадваў рэдактар "Нашай Нівы" Аляксандр Уласаў, "адклікнуцца па-беларуску азначае тое ж самае, што голым паказацца на вуліцы", пачала набываць знак грамадзянскай мужнасці, пратэсту супраць існуючага ладу.

І гэты зварот, гэты набатны кліч не застаўся непачутым. Не засталіся ў баку і навучэнцы Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі.

Цяжка, амаль немагчыма знайсці цяпер звесткі пра тыя першыя беларускія гурткі, якія пачалі стварацца пры такіх, здаецца, цалкам зрусіфікаваных настаўніцкіх семінарыях. А што яны існавалі, у гэтым няма ніякіх сумненняў. Выдатны гісторык Мікалай Улашчык усваіх успамінах піша: "Наогул, вывучэнне гісторыі беларускага адраджэння, асабліва яго першых этапаў без вывучэння дзейнасці настаўніцкіх беларускіх (у Беларусі) семінарыяў, немагчыма, але разам варта было звярнуць пільную ўвагу і на семінарыі духоўныя".

Такім чынам, хто яны, тыя першыя мужныя людзі, якія, не зважаючы ні на што, хацелі абудзіць ад летаргічнага сну наш цёмны, забіты беларускі народ і, у першую чаргу яго лепшых сыноў і дачок. У нашым выпадку гэта маглі быць выкладчыкі

Выкладчык гісторыі Сяргей Вігілёў на ўроку. 1911 год.

семінарыі, а можа, нехта з больш дапытлівых студэнтаў. Дык хто яны? Ці ён? Хто той першы мудры і дальнабачны чалавек (людзі)? Паспрабуем разабрацца.

Так склалася, што выкладчыкамі Маладзечанскай семінарыі былі людзі, якія шмат зрабілі для беларускай культуры. Бясспрэчна, не трэба цешыць сябе ілюзіямі, што ўсе настаўнікі гэтай установы толькі і марылі, каб адрадзіць, падняць з каленяў Беларусь. Такіх было вельмі мала, але яны былі – і гэта самае галоўнае.

Дастаткова назваць такія імёны, як беларускія этнографы, фалькларысты М. Нікіфароўскі, Ю. Крачкоўскі, А. Ярушэвіч. Акрамя вышэйназваных, сярод настаўнікаў семінарыі варта вылучыць К. Вераніцына, якога некаторыя даследчыкі нашай літаратуры называюць аўтарам беларускай паэмы "Тарас на Парнасе". На карысць гіпотэзы асабліва працуе чысціня мовы твора. Сам К. Вераніцын паходзіць з Віцебшчыны, дзе беларуская мова моцна засмечана русізмамі, а "Тарас на Парнасе" (так нам здаецца) напісана мовай Віленскага краю. Хоць твор і напісаны, як мяркуюць, у 1855 годзе, але дзе гарантыя, што, знаходзячыся на працы ў 1874-1879 г.г. у Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі, аўтар не шліфаваў яго, не рабіў больш беларускім.

А як не згадаць Гадыцкага-Цвірку, які быў дырэктарам з 1900 па 1907гг? Хоць яго і не любілі семінарысты, хоць ён пакінуў не вельмі добрую памяць, але менавіта гэты чалавек уваходзіў у розныя беларускія арганізацыі, пачынаючы з лёсавызначальнага для Беларусі 1918 года.

А настаўнік спеваў Ганчарэнка Іван Давыдавіч? Гэта ж ён, кіруючы семінарскім хорам, развучваў з семінарыстамі беларускія народныя песні. Збіраў іх сам і прасіў збіраць навучэнцаў. І яшчэ. Народнае выслоўе кажа: "Яблык ад яблыні далёка не коціцца". І так яно, мусіць, ёсць на самай справе. Бо як інакш растлумачыць той факт, што ў будучым дачка Ганчарэнкі стане вядомай беларускай спявачкай і выдасць на эміграцыі некалькі кружэлак з беларускімі народнымі песнямі. Праўда, вядомая яна больш на прозвішчу свайго мужа – Вержбаловіч. Але факт застаецца фактам: менавіта ў сям'і гэтага педагога нарадзілася цікавая і адметная выканаўца беларускіх народных песняў Барбара Вержбаловіч.

Але, напэўна, самай цікавай і адначасова загадкавай фігурай быў апошні дырэктар Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі – Апанас Вінцэсевіч Ярушэвіч. Дакладна не вядомыя ні месца нараджэння, ні месца вечнага супачынку. Невядомыя нават гады яго жыцця. А асоба цікавая.

Крыху нагадаем з таго, што нам удалося адшукаць. Скончыў Пецярбургскую духоўную акадэмію. Абараніў дысертацыю на тэме "Гетман Канстанцін Астрожскі". Цікавая тэма. Ці не праўда? Працаваў інспектарам народных вучылішчаў Вілейшчыны. З 1907 па 1920 гг. нязменны дырэктар Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі. Знаходзячыся на гэтай пасадзе, запісваў сам і прасіў навучэнцаў запісваць беларускія песні розных жанраў, а таксама мясцовыя звычаі і абрады. У прыватных размовах не цураўся роднага беларускага слова, аздабляючы яго рознымі прыказкамі, прымаўкамі, трапнымі выслоўямі. Калі пагартаць надшыўкі газеты "Наша Ніва" за той час, то можна заўважыць, што допісы з семінарыі з 1908 года сталі больш грунтоўныя, тэматычна разнастайныя. Можа, гэта і выпадкова, а можа, і не. Вядома і тое, што Ярушэвіч у той час пачаў збіраць адметныя словы нашага рэгіёна для стварэння будучага "Беларуска-расійскага слоўніка". Такі слоўнік быў напісаны і складаўся ён з 9505 беларускіх слоў і 12 тысяч яго расійскіх адпаведнікаў.

Шкада толькі, што лёс слоўніка невядомы. Ёсць звесткі, што жонка А. Ярушэвіча прыносіла слоўнік у сярэдзіне 20-х гадоў у Інбелкульт. Праўда, узнікаюць у сувязі з гэтым пытанні такога кшталту. Чаму не сам Ярушэвіч? Можа, ужо не было на гэтым свеце ці цяжка хварэў? І што стала з яго працай? На гэтыя пытанні дасць адказ толькі час і інтэнсіўныя пошукі. Ёсць, праўда, адно але... Ці не згарэў слоўнік на вогнішчах сталінскай інквізіцыі, калі шмат было знішчана розных кніг і рукапісаў непажаданай беларускай тэматыкі.

І яшчэ. У 1918 годзе выходзіла ў Менску вайскова-грамадская і літаратурная газета "Белорусская Рада", галоўным рэдактарам якой быў Я. А. Ярушэвіч. Ён пісаў артыкулы па гісторыі і эканоміцы Беларусі. Быў маладым яшчэ чалавекам, які толькі што вярнуўся з франтоў першай сусветнай вайны. Мяркуючы па прозвішчы і літары на бацьку, хацелася б верыць, што гэта быў сын Апанаса Вінцэсевіча Ярушэвіча. І гэты факт яшчэ раз пацвярджаў бы нашу гіпотэзу аб тым, што, дзякуючы менавіта дырэктару Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі, у сценах гэтай навучальнай установы ўзрасла ў будучым такая вялікая кагорта сапраўдных змагароў за вольную Беларусь.

Пра нараджэнне першых парасткаў беларушчыны ў семінарыі вельмі добра сказана ва ўспамінах былога студэнта Міколы Шылы, якія былі змешчаныя ў цяжкадаступным для сённяшняга чытача часопісе "Шляхам жыцця". Гэтае перыядычнае выданне выходзіла ў горадзе Ватэнштэт (Нямеччына) адразу па скачэнні другой сусветнай вайны. Найбольш цікавыя моманты з гэтага артыкула прыводзім цалкам: "Адно такое гнёздачка было звіта БСГ і ў Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі, гадунцом якой я і быў тады. Усё забароненае, усё падпольнае заўсёды цягне за сабой моладзь, пацягнула гэта і мяне. Яшчэ падлеткам я зрабіўся актыўным работнікам БСГ. На маім абавязку было дастаўляць літаратуру з Вільні. "Хрэст на свабоду", "Што такое свабода" і іншыя выданні былі блізу ў шафцы кожнага семінарыста".

Улічваючы той факт, што Беларуская сацыялістычная грамада (першая беларуская палітычная партыя) утварылася ў 1902 годзе, то можна меркаваць, што ўжо напачатку нашага стагоддзя ў семінарыі існаваў беларускі гурток. Да таго ж, сам М. Шыла менавіта ў 1906 годзе паступіў у настаўніцкую семінарыю. І таму, з нейкай ступенню верагоднасці, можна сказаць, першы беларускі гурток быў створаны ў Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі недзе ў 1906 годзе. Першым яго кіраўніком быў Мікола Шыла (чытай пра яго далей).

Язэп РОКАШ.

(Працяг будзе).

ГАСПАДЫНІ НА ЗАМЕТКУ

ЯК САЛІЦЬ ШЧАЎЕ

Першы спосаб. У верасні, калі расліны зноў пачынаюць расці і з-пад зямлі з'яўляецца новая траўка, шчаўе звычайна расце і зелянее ў другі раз. Тады яго трэба сабраць, абрэзаць чаранкі, прамыць і прасушыць на палатне некалькі гадзінаў у цяні, палажыць у неасмоленую драўляную пасудзіну, перасыпаць соллю і прыціснуць накрыўкай з каменем. Як прасоленае шчаўе пачне асядаць, льга зверху класці свежае. Потым яго лепш трымаць у халодным памяшканні, але туды не павінен пранікаць мароз. На пяцігарцавую (1 гарнец = 2,8 літра) кадку за шчаўем даюць паўкварты (1 кварта = 0,7 літра) солі. Калі ж насыпаць больш, дык соль так знішчыць кіслату, што зваранае шчаўе будзе нясмачным.

Другі спосаб не горшы за першы. Добра прамытае шчаўе адкідваюць на рэшата, каб сцякла вада. Потым рэжуць, як для ўжывання, і не выціскаючы сок, кладуць у вылуджаную каструлю, у меру соляць і вараць, увесь час мяшаючы, каб не прыстала да дна, пакуль шчаўе не загусцее. Пасля напаўняюць ім неасмоленую пасудзіну, а назаўтра зверху заліваюць барановым тлушчам. Марынуючы гэткім чынам, льга захаваць на ўсю зіму не толькі восеньскае, але і вясновае шчаўе.

САЛЕННЕ КРОПУ

У сярэдзіне жніўня сеюць кроп. Калі ён узыдзе ў верасні, соляць яго, як шчаўе, насуха і прыціскаюць каменем. Ужываюць зімой для расолу ды іншых страваў. Лепш за ўсё саліць у невялікіх драўляных пасудзінах, дубовых ці альховых, альбо ў гліняных ці шкляных. Малады кроп соляць цалкам, а калі ён сабраны са старых кустоў, дык трэба зрываць сцяблінь – яны цвёрдыя і не прыдатныя да салення.

ЯК ПРАСУШЫЦЬ СКЛЕПЫ ДЫ ІНШЫЯ ПАМЯШКАННІ, ДЗЕ ЗАХОЎВАЕЦЦА ГАРОДНІНА І ЎСЯЛЯКІЯ ПРЫПРАВЫ І МАРЫНАДЫ

Неабходна паставіць у розных месцах міскі, напоўненыя паташом. Ён так усмоктвае вільгаць, што часам сам растае, але пакой ці склеп абсушвае. Тады раствор паташу трэба перакіпяціць да поўнага выпарэння і сухі зноў паставіць для гэтай жа мэты.

Іншы спосаб. Льга насыпаць на кутах вугалле. Яно таксама добра прыцягвае вільгаць.

МЕСЯЦЫ БЕЛАРУСКАГА КАЛЕНДАРА

Жнівень

Дзе каза нагою, там жыта капою... Задоўга да жніва пачыналі нашы продкі клапаціцца пра будучы ўраджай. Яны не толькі старанна аралі і сеялі, але і выконвалі розныя абрады. Калряднымі песнямі і гульнямі людзі стараліся здабыць прыхільнасць прыроды, асабліва сонца, запэўніць шчодрасць маці-зямлі.

Людскі пот і мазалі прыносілі багаты плён. Наступаў час жніва. Да яго, як да свята — свята душы — рыхтаваліся загадзя. Як мяркуюць этнографы, купальскія скокі цераз агонь — абрад ачышчэння перад жнівом. Да святое справы — чыстымі...

Славянскія жніўныя абрады ўражвалі арабскіх падарожнікаў...

Зажынкі. Першы сноп... Яго неслі дадому, і там, у хаце, як самага жаданага госця, ставілі на покуці. Першы сноп звязваў у адзіны ланцуг летнія і зімовыя абрады.

Дажынкі. "Завіванне барады". Жнеі пакідалі нязжатай жменю сцяблін жыта, скручвалі і клалі пад іх хлеб-соль — спажыву Жыценю, "гаспадару" поля. А ўпрыгожаны важкі сноп неслі, спяваючы песні, гаспадару. Славуты рэктар першага Чылійскага універсітэта Ігнат Дамейка, калі ўлетку 1884 года, пасля пяцідзесяці трох гадоў выгнання, прыехаў на родную зямлю, напісаў у сваім дзённіку, як святкавалі дажынкі ў Сачыўках, што над Шчараю, недалёка ад Баранавічаў.

Жніво... Балелі рукі ад сярпа, але душа радавалася цяжкому калассю, важкім снапам — і нараджаліся песні. Неабходнасць жніва і песняў, пэўна, перадавалася кожнаму беларусу спадчынна, як цяпер кажуць, праз гены. Бо як жа інакш змог бы Максім Багдановіч, які вырас далёка ад роднай зямлі, адчуць неразлучнасць працы і красы — збожжа і васількоў.

Горкае сёлета жніво. Але яно пачалося не пяць гадоў назад, а працягваецца з 1655 года, калі царскія палкоўнікі Якаўлеў і Малыгін спалілі ў ваколіцах Азярышча (Езярышча), што ў цяперашнім Гарадоцкім раёне на Віцебшчыне, спелую збажыну, каб скарыць непакорных.

Алесь Разанаў шмат гадоў назад у "Паэме жніва" роспачна лямантаваў, аглядаючы Роднае Поле, якое выбіў град, аскублі жабракі, здратавалі звярыныя зграі... Засявалі яго збожжам, а яно зарасло куколлем... Ці прагучаць над ім жніўныя песні?

Мова — душа народа. Хворая душа — скалечаная мова. Знікаюць з нашай мовы словы жаць, жніво, жнівень... А скрозь буйна цвіце "куколле": убіраць, уборка, аўгуст... "Язык без косткі" плешча, навыклая да пяра (не сярпа) рука піша "аўгуст месяц", бо інакш жа не зразумее іншы чалавек, што гэта: імя ці летняя пара, калі жнуць жыта.

А як жа трапна і прыгожа — жнівень.

Здзіслаў СІЦЬКО.

НА ВАШУ КНІЖНУЮ ПАЛІЦУ

А.Бергман. Слова пра Браніслава Тарашкевіча.

Манаграфія польскай даследчыцы Аляксандры Бергман прысвечана выдатнаму беларускаму палітыку, мовазнаўцу і перакладчыку Браніславу Тарашкевічу. Пераклаў на беларускую мову наш зямляк, настаўнік з Аляхновічаў Яраслаў Касцюк.

Выдавецтва "Мастацкая літаратура", Мінск, 1999 г.

Філаматы і філарэты. Зборнік.

Дзесяць славутых імёнаў, дзесяць самых таленавітых сяброў віленскіх згуртаванняў беларускай моладзі першай паловы XIX стагоддзя прадстаўлены на старонках гэтай кнігі.

"Філаматы і філарэты" – шосты па ліку том "Беларускага кнігазбору". Да яго выйшлі аднатомнікі выбраных твораў Я. Чачота, М. Багдановіча, В. Ластоўскага, У. Жылкі і "Беларускія летапісы і хронікі".

Выдавецтва "Беларускі кнігазбор", Мінск, 1998 г.

Я.Баршчэўскі. Выбраныя творы.

У кнігу ўвайшлі ўсе асноўныя творы аднаго з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры Яна Баршчэўскага.

Гэта – сёмы па ліку том "Беларускага кнігазбору".

Выдавецтва "Беларускі кнігазбор", Мінск, 1998 г.

Ігар Пракаповіч. Намагнічаны космас.

Новая кніжка паэзіі Ігара Пракаповіча, нягледзячы на невялікі аб'ём, надзвычай ёмкая па эмацыянальна-інтэлектуальным зарадзе. Жыве і працуе паэт у Паставах.

Выдавецтва "Тэмікс", Мінск, 1996 г.

Іна Снарская. Пачакай, мая птушка...

У папулярнай серыі "Першая кніга паэта" выйшаў зборнік вершаў І. Снарскай. Так склалася, што па волі лёсу яна апынулася на Украіне і таму галоўнай тэмай яе вершаў стала туга па Радзіме. Нейкі час паэтка жыла і працавала ў Маладзечне.

Выдавецтва "Мастацкая літаратура", Мінск, 1998 г.

КУФЭРАК № 9

Адказны за падрыхтоўку матэрыялаў Міхась Казлоўскі.

У падрыхтоўцы "Куфэрка" прымалі ўдзел Алесь Капуцкі, Анатоль Акулік, Алсь Цадко, Аляксандр Наркевіч.